

Prarastos tėvynės ilgesys Lietuvos literatūroje

Tėvynės ilgesys yra viena pačių seniausių temų literatūroje. Antikinės Homero poemos herojui Odisėjui tėvynės ilgesys padėjo įveikti įvairiausių išbandymus kelionėje ir sėkmingai pasiekti namus. Odisėjas – šiandien visų namų ieškotojų simoblis. Kad tėvynės ilgesys lydi tuos, kurie ją dėl įvairių priežasčių praranda, moko skaudi lietuvių egzodo literatūros patirtis. XX amžiaus viduryje daugumą Lietuvos rašytojų karo banga išblaškė po pasaulį. Jų kūryboje prarastos tėvynės ilgesio tema atsiskleidė kaip ypač svarbi tema, palaikanti literatūros ir lietuviško žodžio gyvastį. Antrojo pasaulinio karo metais gilyn į Rytus nublokšta Salomėja Nėris parašė itin skaudaus prarastos tėvynės ilgesio kupinų eilėraščių. Į Vakarus nublokštas Antanas Škėma romane „Balta drobulė“ detaliai atskleidė dramatišką iš tėvynės su šaknimis išrauto lietuvių poeto, mėginančio pamiršti, ignoruoti tėvynės ilgesį, situaciją. Tėvynės ilgesio tema svarbi ir karo audras Vilniuje ir Varšuvoje praleidusio dviejų tautų rašytojo, Nobelio premijos laureato Česlovo Milošo kūryboje.

Viena svarbiausių Č. Milošo esė knygų vadinasi „Tėvynės ieškojimas“. Anot rašytojo, žmogus bent atmintyje turi išsaugoti savo namus, galimybę sugrįžti, jaustis „įsišaknijęs“, o ne blaškoma vėjo po pasaulį smiltelė. 1980 metais savo Nobelio premijos laureato kalboje jis kalbėjo apie savo tėvynę Lietuvą kaip apie mitų ir poezijos kraštą. Tuo laiku rašytojas jau beveik nebeturėjo vilties kada nors grįžti į tėvynę. Vos pasitraukęs į Vakarus Č. Milošas parašė dvi knygas, kuriose nevaržomai atsiskleidė prarastos tėvynės ilgesys: „Pavergtas protas“ ir „Isos slėnis“. Vieną garsiausių savo esė „Pavergtas protas“, kurioje įžvalgiai atskleidė sudėtingą inteligento situaciją totalitarinėje sistemoje, Č. Milošas gana netikėtai užbaigia skyriumi „Baltai“, kuriame rašytojas ilgesingai, su neslepiamu gailėsčiu laisvam pasauliui pristato už geležinės uždangos likusias pavergtas tautas.

Romane „Isos slėnis“ tėvynės ilgesys įgauna ypatingai poetiško pasakojimo formą. Pasakotojas nostalgiskai pasakoja apie nepaprasto grožio Lietuvos peizažus, gražius ten gyvenusių žmonių papročius ir net į pasitaikančius ydos atvejus žvelgia atlaidžiai, nieko nesmerkdamas ir neteisdamas. Romane pasakotojas tiesiai kalba apie tai, koks svarbus ryšys su tėvyne ir gimine pasakodamas apie mažojo Tomo apsilankymus pas senelį: „Niekas negyvena vienas: jis šnekasi su tais, kurie jau buvo, gyvena tų žmonių gyvenimą <...>. Kurie moka pasinaudoti šia patirtimi, apturės didelę laimę. Niekada ir niekur jie nesijaus benamiai.“ Romane nesunkiai galima atpažinti aprašytas gimtąsias paties autoriaus vietas: Isos slėnio aprašymai primena gimtojo Nevėžio slėnio vietas. „Visą laiką buvau atsigręžęs į upę“, - tvirtina lyrinis subjektas viename iš Č. Milošo eilėraščių.

Č. Milošo poezijoje, rašytoje per visą ilgą jo gyvenimą, vis stiprėjo sugrįžimo ir tėvynės ilgesio išgyvenimas. Vienas iš vėlyvųjų jo poezijos rinkinių vadinasi „Ant upės kranto“. Nevėžio upė yra viena iš nedaugelio išlikusių smarkiai pasikeitusios gimtinės ženklų, kuriuos autorius galėjo išvysti po ilgos pertraukos apsilankęs Lietuvoje. Jo eilėraščiuose galima perskaityti daug džiaugsmingo ir skaudaus tėvynės ilgesio prisipažinimų (tas ilgesio skaudumas artimas ir S. Nėriai, jį išdainavusiai rinkinyje „Prie didelio kelio“, išties išleistame tik visai neseniai, Lietuvai atgavus Nepriklausomybę). „Raudu iš laimės“, - taria po daugelio metų klajonių odisejos į tėvynę mintimis sugrįžęs Č. Milošo eilėraščio subjektas.

Nors pats ilgesio, kaip išgyvenimo, intensyvumas Č. Milošą leidžia lyginti su S. Nėrimi, vis dėlto savo poetika jis priklauso kitai mūsų literatūros tradicijai. Rašytojo kūryboje juntamas stiprus prarastos tėvynės ilgesys jį leidžia lyginti su kitais dideliais, išties moderniais lietuvių rašytojais. „Didžiuokis tuo, jog netekai namų“, - rašo poetas Tomas Venclova, nes tas išgyvenimas atveria tikrąjį tėvynės grožį, suteikia naujų kūrybinių impulsų savo literatūroje tvirtai „įsišaknijusiam“ žmogui. Šia prasme Č. Milošas artimas ir minėtajam A. Škėmai, taip

pat A. Nykai-Niliūnai, A, Mackui ir kitiems, išėjusiems, bet neprigijusiems, tačiau nepasidavusiems ir paradoksaliai savo kančia turtinusiems mūsų literatūrą.